

SIGURNOST I STABILNOST KAO GLOBALNI IZAZOV

Pregledni naučni rad

SECURITY AND STABILITY AS A GLOBAL CHALLENGE

Review paper

Bakir ALISPAHIĆ

Sažetak

Rad razmatra pristup analizi sigurnosnih pitanja današnjice, te iako prepoznaje i prednosti nedostatke deduktivnog i induktivnog pristupa - prihvata oba.

Autor posmatra sigurnosne pojave savremenog doba na dva nivoa – globalnom i lokalnom, i pokušava dokazati da bez akcije i intervencije na oba nivoa, ne možemo govoriti o adekvatnom odgovoru na sigurnosne prijetnje.

Koristeći se komparacijom, rad pokušava dokazati da se sigurnosna pitanja ne mogu posmatrati izvan političkog i ekonomskog konteksta, o bilo kom nivou se radilo (globalnom ili lokalnom). Utoliko promatra odnos bogati – siromašni u svijetu, a za primjer pomenutih procesa uzima Bosnu i Hercegovinu.

Zaključuje se da npr. rast siromaštva može povećati sigurnosne rizike koje prati nestabilnost u zemlji i regionu sa tendencijom 'prelivanja'. U slučaju Bosne, autor postavlja pitanje da li bi utoliko međunarodna zajednica trebala olakšati i ubrzati put BiH u NATO i EU iz razloga prevencije uslozljavanja sigurnosne situacije ili stvaranja novih sigurnosnih prijetnji.

Ključne riječi

sigurnosni izazovi, globalno, lokalno, bogati, siromašni, kolektivno, individualno

Summary

The paper discusses the approach to analysis of the contemporary security issues with a focus on deductive and inductive approaches.

The author is looking at the contemporary security phenomena on two levels – global and local, and strives to prove that without action and intervention on both levels, we cannot speak about an adequate response to the security threats.

Relaying on the method of comparison, the paper strives to prove that the security issues cannot be viewed outside of the political and economic context, whatever the level may be (global or local). It also considers the gap between the rich and the poor, and takes Bosnia as an example of the related processes.

It concludes that, for example, the growth of poverty can increase the security risks which follow the instability of the country and the region with a tendency of 'over-

flowing'. In the case of Bosnia, the author poses the question if the International Community should ease and accelerate for Bosnia its road to the NATO and EU for the reason of prevention of further worsening of the security situation or new security threats.

Keywords:

security challenges, global, local, rich, poor, collective, individual

Prijedlog pristupa raspravi o sigurnosnim izazovima

Svako ko se ozbiljnije upusti u promišljanje o sigurnosnim pitanjima našeg vremena, dakle, u analize onoga što jest ili što može biti prijetnja čovjeku ili čovječanstvu, lokalnim zajednicama ili čitavome svijetu – zasigurno će se naći pred bar dvije dileme u vezi sa izborom pristupa problemu (Termiz, 2009, str. 199-205).

Prva dilema se primarno odnosi na znanstveno-istraživački pristup sigurnosnim pitanjima: da li je produktivnije promišljanje i pristup detektovanim problemima:

- a) *deduktivno* – na način da se krene od neupitno poznatih i definiranih pojava, od onoga što je općepoznato, pojavno sistematizirano i opisano, pa se sa teoretske ravni usmjeriti na društvenu praksu, na iznalaženje potvrda ili prepoznavanje pojava u nizu lokalnih i regionalnih sigurnosnih problema (Termiz, 2001, str. 86-91), ili
- b) opredijeliti se za *induktivni* pristup – na način da se deaktivacijom novih pojedinačnih pojavnih oblika sigurnosnih problema lokalnog karaktera (prateći, naravno, uzroke i uzročnike, rasprostranjenost, trajanje, dimenzije, intenzitet, frekvenciju, obim), tačnije i preciznije determiniraju i definiraju moguće prijetnje po globalnu sigurnost, s ciljem da se neke sigurnosno opasne manifestacije na vrijeme prepoznaju, otkriju, opišu, i objasne, dijagnosticiraju na osnovu čega bi se od strane subjekata društva i države preuzele određene i odgovarajuće radnje, mjere i postupci lokaliziranja (umanjivanja) sigurnosnog problema ili/i njegovog potpunog rješavanja i rješenja (Termiz, 2009, str. 93-143).

Smatramo da su u ovom slučaju (u naučnoj analizi sigurnosnih pitanja) nužna oba pristupa. Međutim, ma koliko onaj prvi (dedukcija) značio osnov za akciju (jer kad unaprijed možemo definirati i locirati problem, lakše ćemo odrediti pravac i način djelovanja), nedostatak mu može biti generalizacija u čijoj osnovi su faktički i/ili potencijalni stereotipi i predrasude tako da veliki i moćni mogu prema malima i siromašnima (narodima ili državama) učiniti i određene nepravde (naprimjer, ako je evidentno da u nekoj zemlji ima terorizma, ili da su počinioci terorističkih djela pripadnici određenog naroda ili nacije, ne bi se smjelo zaključivati kako je narod te zemlje ili religije sklon terorizmu, pa ga *a priori* treba sankcionirati, stigmatizirati, etiketirati ili se od njega distancirati). S druge strane, induktivnom metodom je (uz kontinuirane aktivnosti na otkrivanju i izučavanju različitih regionalnih ili lokalnih sigurnosnih problema) neželjene pojave vezane za prijetnje po sigurnost i stabilnost moguće pouzdano ne samo lokalizirati i tako globalno prevenirati, već blagovremenim djelovanjem i reducirati, pa i u potpunosti

onemogućiti.

Drugi prijedlog je sadržan u sintagmi: **“Djelovati lokalno – promišljati globalno”**

Druga dilema mogla bi se odnositi na pitanje: da li je svrsishodnije, važnije, nužnije

- a) u centar pažnje staviti globalne prijetnje po sigurnost s ciljem postizanja opće, zajedničke koristi za dobrobit čovječanstva (Termiz i Milosavljević, 2008a, str. 251-261), ili se
- b) fokusirati na lokalne prijetnje po sigurnost s kojima se individualno susreće suvremeni čovjek, odnosno, pojedine državne zajednice ili regije, s krajnjim ciljem da se rješavanjem parcijalnih sigurnosnih problema preventivno djeluje na planu globalne stabilnosti.

Mi tvrdimo da su jednako značajna oba pristupa, samo što oba nisu podjednako prioriteta za svaki sigurnosni problem. Stoga bi bilo važno uspostaviti takvu diferencijaciju unutar niza potvrđenih ili potencijalnih sigurnosno rizičnih pojava i prijetnji kako bi se dobila jasna slika *gdje i ko, šta i kako, kada i zašto* treba ili mora djelovati – zasebno na lokalnom i na globalnom planu. Za takvu diferencijaciju, odnosno određivanje nivoa djelovanja, bitno je odrediti gdje je uzrok, a gdje posljedica – na lokalnom ili globalnom nivou (Termiz i Milosavljević, 2008b, str. 104-109) .

Ovo ćemo ilustrirati sljedećim primjerima:

- a) Za „arapsko proljeće“, recimo, bilo je nužno sve aspekte sigurnosnih prijetnji ne samo detektovati već ih s podjednakom ozbiljnošću držati pod kontrolom i na lokalnom i na globalnom nivou.
- b) Za probleme tipa globalnog zatopljanja (Arežina, 2010, str. 142-163) ili međunarodnog terorizma (Alispahić, 2007)¹ nužno se mora djelovati globalno čak i kad se pojave ili sigurnosne prijetnje manifestiraju lokalno, što dakako nikoga ne amnestira od individualne odgovornosti, ali nužno implicira mobilizaciju čitavog svijeta, u prvom redu ekonomsko – politički najmoćnijih zemalja i subjekata kao najodgovornijih faktora na planu globalne sigurnosti i stabilnosti uopće.
- c) Za probleme, primjerice, sigurnosti hrane ili zdravlja u smislu epidemioloških prijetnji, odgovornom se mora smatrati, prije svega, svaka lokalna zajednica i njen zakonodavni sistem koji regulira ovu oblast (i mali i veliki podjednako), a unutar nje i stupanj osviještenosti koji posljedično vrši uticaj na svakog pojedinca koji, opet, nosi vlastitu količinu odgovornosti, jer svaki takav ili sličan problem na mikroplanu, treba razumjeti kao alarm za oprez na globalnoj razini.

Naravno, govoriti o savremenim sigurnosnim pitanjima, globalnim ili lokalnim, naprosto nije moguće izvan političkog i ekonomskog konteksta (Flivbjerg, 2012). Zanimljivo je, međutim, da se za pitanje sigurnosti uvijek, po prirodi stvari ili prema uvriježenom mišljenju, najodgovornijim smatraju moćni i bogati (više u smislu brige negoli krivnje), a da prijetnje po sigurnost (lokalnu ili globalnu) u pravilu dolaze od malih i siromašnih.

¹ U ovom naučnom djelu ukazuje se na osnove problema naučne definicije pojma i realiteta terorizam pri čemu autor nudi naučnu definiciju terorizma kao društvene pojave koja je plod vlastitog naučnog istraživanja i daje obrazloženje ponuđene definicije imajući u vidu osjetljivost pojave – problema i značenje i značaj definicije za istraživače predmetne društvene pojave.

Drukčije rečeno, od ekonomsko-političkih moćnika (pojedinaca, naroda, država) očekuje se da sigurnosna pitanja permanentno drže pod kontrolom i kontinuirano se trude da svijet učine sigurnijim mjestom življenja, dok se od malih i siromašnih (država i naroda) očekuje da, bez obzira na osjećaj vlastite (ne)sigurnosti, bespogovorno prihvataju svijet onakvim kakvim ga žele urediti ili su ga već uredili oni ekonomsko-politički moćni.

U vezi s tim, nameće se niz pitanja – mahom retoričkih, jer odgovore na njih niti ko ozbiljno traži, niti ih iko eksplicite nudi, jer o njima, čini se, prešutno manje-više svi imaju vlastita viđenja ili vlastiti ugao gledanja.

Pitanja i nedoumica ima mnogo, naprimjer:

- da li moćni i bogati dovoljno pažnje posvećuju globalnoj sigurnosti ili je oni možda više dovode u pitanje zbog svojih političkih i ekonomskih interesa i ciljeva;
- u kojoj mjeri oni iskazuju barem empatiju za stanje siromašnih i zašto je, takav kakav jeste, njihov odnos prema siromašnima;
- da li su zaista mali i siromašni u pravilu baš tako bezrazložno inicijatori i generatori sigurnosne nestabilnosti; ako oni to i jesu, zašto jesu, i da li time nekome šalju poruke;
- da li se to 'mali i siromašni' može generalizirati, ili među siromašnima i malima su njihovi dijelovi – dijelovi cjeline izmanipulirani od strane moćnih i bogatih, itd.

Nažalost, primjer BiH može dosta dobro ilustrirati poziciju države u konstelaciji međunarodnih odnosa, njene kolektivne i institucionalne sigurnosti (Termiz i Milosavljević, 2008a).² Bosna i Hercegovina je zemlja koja ni dva desetljeća nakon krvavog rata nije prestala biti brigom i arbitražom svjetskih ekonomsko-političkih moćnika – država, institucija i pojedinaca. Međutim, iako ona ima staratelja (OHR), ipak se i interno i eksterno smatra kako su se za sve (za političku, ekonomsku, sigurnosnu i svaku drugu nestabilnost i probleme) krivi isključivo domaći političari. Među njima također ima moćnih i bogatih. Na pitanje kako je to moguće i zašto je jedna tako mala i siromašna zemlja toliko politički komplicirana, razjedinjena i nestabilna – najbolji je odgovor možda ponudio jedan poznati bosanskohercegovački književnik, pjesnik koji je nekom prilikom, kritički procjenjujući stanje u državi i ponašanje naših političara, pojasnio suštinu: *problem je, kaže (parafraziram), što se naši političari međusobno prvo žestoko posvađaju oko dobiti, pa se onda definitivno raziđu ideološki*. Tako se ekonomska pitanja u lošoj izvedbi prenose na politički plan, a onda u takvim prilikama ostaje ogroman prostor i za sigurnosne probleme i za svakovrsnu nestabilnost.

Sigurnosna pitanja neposredno koreliraju sa ekonomsko-političkim prilikama i sa pitanjima demonstriranja ekonomsko-političke moći. Čini se, međutim, da je taj tijesni suodnos izraženiji upravo unutar malih i siromašnih državnih zajednica (gdje se stvara jaz između malobrojne ekonomsko-političke elite naspram čitave vojske nezaposlenih i osiromašenih građana) negoli na prostorima politički uređenih i ekonomski superiornih država.

² Pojam sigurnosti i bezbjednosti nisu sinonimni pojmovi. Pojam sigurnosti se vezuje za stanje i procese osjećanja sigurnosti pojedinca, grupe, organizacije, zajednice u određenom vremenu i na određenom prostoru, a pojam bezbjednosti se odnosi na odsustvo eksternih faktora, osnova i izvora ugrožavanja – prirodnih i društvenih - pojedinaca, društvene grupe, organizacije, ljudske zajednice, ljudskog društva.

Međutim, upravo u takvoj konstelaciji odnosa na mikroplanu – kad inferiorni i siromašni osjete da im je sigurnost ugrožena zbog onih drugih (bogatih političkih moćnika), onda upravo ti ugroženi, slučajno ili osmišljeno postaju ozbiljna prijetnja sigurnosti onih drugih. Prenese li se to na globalni plan, situacija će biti vrlo slična: ugrozili se sigurnost malih i siromašnih država, veliki će i moćni neizbježno živjeti u strahu po vlastitu sigurnost čak i kad neposredne opasnosti nema. Uostalom, treba li u tom pogledu (i da zanemarimo, recimo, terorizam) podsjećati na prijetnje po sigurnost uzrokovane migracijama, valom izbjeglica iz ratom pogođenih područja, na sigurnost ugroženu zaraznim bolestima, švercom narkotika i oružja, pljačkama i ubistvima itd. No, kad je riječ o stepenu sigurnosti pojedinaca, čovjeku je (kad je ugrožen) sasvim svejedno da li je prijetnja lokalne ili globalne naravi.

Prenesemo li se sa globalnog na lokalno ili sa kolektivnog na individualno, nipošto se ne bi trebalo zaboravljati:

- a) da nestabilnost u lokalnim, ma kako malim i u svjetskom poretku beznačajnim državnim zajednicama može značiti kontinuiranu potencijalnu opasnost po globalnu sigurnost, odnosno
- b) da je nesigurnost malih i siromašnih uvijek faktička i potencijalna opasnost po stabilnost velikih i moćnih.

Stoga bi također valjalo imati na umu da se malog i siromašnog čovjeka koji nema šta izgubiti, lakše može pridobiti, privoliti na nešto negoli ga prijetnjama i ucjenama prisiliti ili lažnim obećanjima potkupiti. Treba ga iskazanom empatijom i brigom privući sebi, a ne lošim odnosom okrenuti protiv sebe.

Kao ilustracija može poslužiti Bosna i Hercegovina koja se zvanično opredijelila za put ka Evropi i euroatlanskim integracijama. Put je, reklo bi se, očito dug i težak, a mi se, nažalost, krećemo puževom brzinom. Pred nama su brojni zahtjevi i uvjeti. Problem je što se oni ne smanjuju već se, štaviše, ponekad povećavaju do mjere koja za naše društveno-političke prilike, po svemu sudeći, u mnogim segmentima postaje odveć krupan zalogaj.

Narod je već u strahu, jer uistinu želi u Evropu – ako ništa drugo, a ono zbog onih domaćih političara koji su ideološki razjedinjeni, jer se nisu uspjeli usaglasiti oko podjele finansijskog plijena.

U situaciji evidentnog rasta siromaštva, neminovno se povećavaju sigurnosni rizici koje prati nestabilnost u zemlji i regionu, naravno uvijek s očekivanom tendencijom da se prošire, što znači i preliju na prostore onih politički stabilnijih i ekonomski moćnijih, nerijetko uljuljkanih kako se ružne stvari dešavaju *samo negdje tamo*, nekim drugim, i kako to do njih neće ili ne može doći. Utoliko se može postaviti sugestivno pitanje: Ne bi li bilo u sigurnosnom pogledu bolje i mudrije reducirati zahtjeve za ulazak u EU i NATO, pa, recimo, Bosni i Hercegovini dati šansu, skratiti put, pomoći u koračanju ka zacrtanom cilju negoli i toliko odugovlačiti njezinu kandidaturu i prijem? Razlog ovakvom stavu krajnje je jednostavan i jasan.

BIBLIOGRAFIJA

- Alispahić, B. (2007). *Terorizam – šta je to?* Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava.
- Arežina, V. (2010). *Problemi merenja ekološke bezbednosti*. MST Gajić: Beograd.
- Flivbjerg, B. (2012). *Šta mogu društvene nauke – razlozi neuspjeha i strategija za budućnost*. Službeni glasnik JP: Beograd.
- Termiz, Dž. (2001). *Osnovi metodologije nauke o socijalnom radu*.
- Termiz, Dž. (2009). *Metodologija društvenih nauka*, drugo dopunjeno izdanje. Lukavac: Grafit.
- Termiz, Dž., Milosavljević, S. (2008a). *Analitika*, tom I. Lukavac: Grafit.
- Termiz, Dž., Milosavljević, S. (2008b). *Naučni osnovi savremene analitike*. Grafit: Lukavac.

Biografija

Bakir Alispahić je rođen 1956. u Sarajevu, prošao je put od operativnih poslova državne bezbjednosti u republičkom sekretarijatu za unutrašnje poslove Bosne i Hercegovine, do funkcije Ministra unutrašnjih poslova Republike Bosne i Hercegovine. Alispahić je bio prvi direktor Agencije za istraživanje i dokumentaciju BiH, a bio je i na dužnosti pomoćnika Ministra vanjskih poslova.

Završio je Fakultet političkih nauka u Sarajevu, gdje je odbranio i magistarsku tezu pod naslovom 'Teorijske kontroverze naučnog definisanja terorizma', kao i doktorsku disertaciju na temu 'Teorijsko-metodološki aspekti istraživanja rada obavještajno-sigurnosnih službi'.

Autor je dvije knjige, 'Terorizam šta je to' i 'Osnove metodike rada obavještajno-sigurnosnih službi'.

E-mail: bakiralispahic.sa@gmail.com.